

МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ

Министерство образования и науки РСО – Алания

Совет Учредителей

**Частное общеобразовательное учреждение
«Владикавказский гуманитарный лицей»**

Согласовано

Заместитель директора по УВР

 Загагова З.Т.
Протокол № 1 от
30.08.2022 года

Утверждаю

Директор ЧОУ ВГЛ

 Камболова Р.А.
Приказ № 1 от
01.09.2022 года

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

учебного предмета

«Осетинский язык (как второй)»

**для 8 и 11 класса начального общего,
основного общего и среднего общего образования**

на 2022 – 2023 учебный год

Составитель: Загагова Залина Тимофеевна

учитель осетинского языка

Владикавказ 2022 года

ÆМБАРЫНГÆНÆН ФЫСТÆГ

8-æм къласы ирон æвзаджы Кусæн программæ цæттæгонд æрцыд Федералон паддзахадон ахуырадон стандарты домæнтæм гæсгæ. Программæ арæзт у ирон æвзаджы программæйы бындурыл. Автор: Куыдзойты А.Ф. (сфидар æй кодта Республикæ Цæгат Ирыстон-Аланийы паддзахадон университеты ЮНЕСКО – йы кафедрæ).

Программæйы нысан:

- * ирон æвзаг ахуыр кæныны нысанта æмæ фæстиуджытæ фæхуыздæр кæнын;
- * ног ахуырадон стандартмæ гæсгæ астæуккаг скъолайы ирон æвзаг ахуыр кæныны технологитæ ивд кæй цæуынц, уый хынцгæйæ ирон æвзаджы уроктæм ивддзинæдтæ бахæссын;
- * астæуккаг скъолайы ирон æвзаг ахуыр кæныны ахадындынад фæбæрзонддæр кæнын.

Программæйы мидис:

Астæуккаг скъолайы ахуырдауы зонгæ кæнынц ирон æвзаджы нормæтимæ, ахуыр сæ кæнынц хи ныхас литературон æвзагмæ гæсгæ аразыныл. Ацы уавæрмæ гæсгæ ирон æвзаджы ахуыртæ дæр арæзт сты ирон литературон æвзаджы тыххæй скъоладзаутæн зонындзинæдтæ раттынаг.

Фæлæ уымæ, ахуырдауы зонгæ кæнынц ирон æвзаджы равæрдимæ, йæ структурон арæзтимæ, æвзаджы иуæгтимæ.

8-æм къласы Ирон æвзаджы кусæн программæйы структура:

8-æм къласы ирон æвзаджы кусæн программæ арæзт у системондынад æмæ накондынады принциптыл. Программæйы хъусдард цыд, цæмæй йæ домæнтæ ахуыргæнджытæн уой æнцон баххæстгæнæн, цы æмбарынадтæ дзы амынд цæуы, уыдон та скъоладзаутæн – æнцон бамбарæн.

Ныхасы рæзтыл куыст фæпарахатдæр кæныны тыххæй æвзаджы æмбарынадтæ лæвæрд цæуынц нихасы рæзтыл куыстытимæ æнгом бастæй, æвзаджы иуæгтæн нихасы мидæг цы ахадындынад ис, уый амонгæйæ. Ныхасы рæзтыл куыстытæн сæ ахадгæдæртæ сты тексты бындурыл æххæстгæнæн фæлтæрæнтæ, кæцытæ бæрцай лæвæрд цæуынц грамматикæ амоныны куысты хуызтимæ.

Программæйы стыр бынат ахсы рацыд æрмæг фæлхат кæныныл куыст. Уымæй уæлдай ма алы ног темæ дæр амынд цæуы рацыд æрмæджы бындурыл, кæронæй та æнæмæнг хъуамæ цæуа рацыд æрмæг фæлхат кæныныл куыст.

Программæйы бæррæггонд æрцыд ахуыры азы сахæтты нымæц, алы темæйæн дæр дзы цас лæвæрд цæуы, уый.

Кусæн программæйы нысан æмæ хæстæ

Программæйы сæйраг нысан: ахуырадон предмет «Ирон æвзаг» 8-æм къласы ахуырдаутæн дæтты уæрæхдæр зонындзинæдтæ ирон æвзаджы тыххæй, рæзын сын кæны сæ æвзаджы æмæ ныхасы арæхстдзинæдтæ. 8-æм къласы Кусæн программæйы нысан у: ахуырдауты æвзаджы æмбарындтимæ базонгæ кæнын, практикон æгъдауæй сæ пайда кæныныл фæцалх кæнын.

Программæйы сæйрагдæрыл нымæд цæуы **коммуникативон** дифференциаци, **культурæамонынады** дифференциаци рæзын кæнын.

Коммуникативон дифференциаци (арæхстдзинад) амонь, цæмæй скъоладзаутæ арæхсой ныхасы хуызтæй (дзургæ, фысгæ, хъусгæ) пайда кæнынмæ, ныхасы уавæртæм гæсгæ арæхсой сæ ныхас аразынмæ.

Культурæамонынады (культуроведческая) дифференциаци – ирон æвзаг ирон адæмы культурæимæ зонгæ кæныны фæрæз кæй у, уый æнкъарын; æвзаджы бастдзинæдтæ иффере æмæ адæмы культурæимæ, ирон ныхасы этикетон нормæтæ зонын, пайда кæнынмæ сæ арæхсын.

Иумæйагæй ахуырадон предмет «Ирон æвзаджы» сæйраг хæстæ сты:

- ахуырты скъоладзаутимæ хъомыладон куыст кæнын;
- логикон хъуыдыкæнынады рæзтыл кусын;
- скъоладзауты фæцалх кæнын хиуыл кусыныл, ирон æвзаг хибарæй ахуыр кæныныл;
- иумæйаг ахуырадон арæхстдзинæдтæ рæзыныл куыст (удгоймагон, регулятивон, зонындзинæдтæ исыны (познавательный), коммуникативон).

Предметы хицæндзинад:

Ирон æвзаг у ирон адæмы уд æмæ зонд, ирон адæмы культурæйы хæзнадон; ирон æвзаг у ныхас кæныны, хъуыдытæ æргом кæныны фæрæз, нæ адæмы царды тыххæй зонындзинæдтæ кæрæдзийæн дæттыны фæрæз.

Æвзаг канд хъуыдытæ æргом кæныны фæрæз нæу, æвзаг у хъомылады хотых, æмæ уымæ гæсгæ ирон æвзаджы ахуыртæн скъолайы ис стыр ахадындынад.

Ахуырты рæстæг пайдагонд цæуы ахæм ахуырадон технологитæй:

скъоладзаутæм индивидуалон цæстæй кæсыны технологи (дифференциаци);
 проблемон ахуыртæ;
 информацион-коммуникативон технологи;
 æнæниздынад хъахъхъæныны технологи;
 бæрæггæнæнты инновацион системæ, «портфолио»;
 коллективон куысты хуызтæ (къæйттæй куыст, къордты куыст);

Кусæн программæмæ хаст ивддзинæдтæ

Ирон æвзаджы ахуырадон программæйы (Дзæуджыхъæу, «СЕМ», 2010 аз) 8-æм къласы ирон æвзаг ахуыр кæнынæн лæвæрд цæуы 102 сахаты. Нæ кусæн программæйы дæр лæвæрд цæуы ацы сахатты нымæц.

8-æм къласы ирон æвзаджы Кусæн программæйы æрмæг темæтæм гæсгæ лæвæрд цæуы афтæ:

Ахуырадон – тематикон пълан

№	Программæйы мидис	Сахат
	Ахуыры азы 1-аг цыппæрæмхай	
1.	Рацыд æрмæг зæрдыл æрлæууын кæнын.	1
2.	Хъæлдзæг бонтæ.	5
3.	Цы зонут Ирыстоны зайæгойты тыххæй.	3
4.	Контролон куыст.	1
5.	Æнахуыр балц.	2

6.	Ацæргæ адæймаджы бон.	4
7.	Хæххон стъалы.	3
8.	Сыгъзæрин фæззæг.	4
9.	Контролон куыст.	1
10.	Кавказ – нæ иумæйаг хæдзар.	6
	Ахуыры азы 2-аг цыппæрæмхай	
11.	«Æвзæгты хох»	5
12.	« Адæмты хох»	6
13.	Афæдзы æмбисы контролон куыст.	1
14.	Уары урс – урсид мит.	6
	Ахуыры азы 3-аг цыппæрæмхай	
15.	Æрдзы диссæгтæ.	9
16.	Хибарæй куыст.	1
17.	Спорт æмæ рæсугъддзинад.	9
18.	Тæдзынджытæ тæдзынц.	9
19.	Контролон куыст.	1
	Ахуыры азы 4-æм цыппæрæмхай	
20.	Хæстон разамонджытæ.	11
21.	Фыдыбæстæйы Стыр хæст.	11
22.	Афæдзы кæроны контролон куыст.	1
23.	Афæдзы дæргъы рацыд æрмæг зæрдыл æрлæууын кæнын.	1

8-æм къласы Кусæн программæйы нысантæ æмæ хæстæ баххæст кæнынæн ахуырты рæстæг пайдагонд цæудзæн ахæм ахуырадон фæрæзтæй

Ахуыргæнæн чиныг: «Ирон æвзаджы чиныг 8-æм къласæн». Автор: Куыдзойты А.Ф., Дзæуджыхъæу, «СЕМ», 2010.
Ахуыргæнæн уæлæмхасæн æрмæг скъоладзаутæн.

Ахуырты (уроқты) хуызтæ:

Ног æрмæг амоныны урок, рацыд æрмæг (зонындзинæдтæ æмæ арæхстдзинæдтæ) бафидар кæныны урок, комбинаторон урок, урок-беседæ, фæлхат кæныны урок, урок-лекци, урок-хъазт, урок-иртасæн, урок-практикум, ныхасы рæзтыл кусыны урок.

Ахуырты пайда кæнæн ис ахæм методтæй æмæ мадзæлттæй:

- рацыд æрмæджы фæдыл беседа;
- индивидуалон бафарст;
- фронталон бафарст;
- индивидуалон куысты хуызтæ;
- кæрæдзийы куыстыты хæрзхъæддзинад бæрæг кæнын;
- хи куысты хæрзхъæддзинад бæрæг кæнын (дзырдутæй, бæрæгуатæй пайда кæнгæйæ);
- грамматикон хъæзтытæ;
- презентаци (компьютерон дæр) цæттæ кæныныл куыст;
- текстимæ куыст

Ахуырдауты архæйдтытæ урочы:

- хи æмæ искай ныхасы анализ, ныхасы рæдыдтытæ раст кæныныл куыст;
- текстæн пълан аразыныл куыст;
- пъланмæ гæсгæ текст хи ныхæстæй радзурын;
- текст кæронмæ ахæццæ кæнын;
- тексты рæдыдтытæ сраст кæнын;
- ног текст аразыныл куыст;

- диалогон ныхасы архайын;
- аудировани (текстмæ хъусын, алыхуызон текстты информаци иртасын, текстты хъуыды раст æмбарын, хъуыдытæ кæрæдзиуыл логикон æгъдауæй бæттын зонын;
- фысгæ ныхас (текст) аразын зонын, хи хъуыдытæ фысгæ ныхасы хуызы раргом кæнынмæ арæхсын;
- темæмæ гæсгæ æнцойгæнæн схемæтæ æмæ таблицæтæ цæттæ кæнын;
- хибарæй (кæнæ къорды кусгæйæ) орфографион æмæ пунктуацион хæслæвæрдтæ бацæттæ кæнын;
- дзырдцæттæ кусын, хи дзырдцæттæ саразыныл куыст;
- компьютерон презентацитæ цæттæ кæныныл куыст;

8-æм къласы ахуырдауты зонындзинæдтæ æмæ арæхстдзинæдтæ бæрæггæнæн куыстытæ:

- тестытæ;
- текстты иумæйаг æвзæрст;
- нывмæ гæсгæ сочинени;
- цардæй ист цауы тыххæй дзурын,
- предметты æрфыст цæттæ кæнын;
- лингвистикон темæйыл дзургæ/фысгæ дзуапп цæттæ кæнын.

Рацыд æрмæгæй зонындзинæдтæ сбæрæг кæнын куысты хуыз:

- тест;
- контролон/хибар куыст.

ДОМÆНТÆ

8-æм къласы ахуырдауты зонындзинæдтæ æмæ арæхстдзинæдтæ ирон æвзагæй

Ахуырдаутæ хъуамæ зоной:

- 8-æм къласы цы æмбарындтимæ базонгæ сты, уыдоны раиртæстытæ; ныхасы æмбарындтæ, орфографион æмæ пунктуацион æгъдаутæ; лæвæрд фарстæн дзуапп дæттын, дзуапп дæнцæгтæй фидар кæнын.

Æстæмкъласонтæ ахуыры азы кæронмæ хъуамæ зоной æмæ арæхсой:

- дзырды нысаниуæг бацамонын, ныхасы мидæг дзы раст пайда кæнын; ирон æвзаджы орфографион æмæ æмбарынгæнæн дзырдуеттæй пайда кæнын;
- литературон æвзаджы нормæтæм хъус дарын.

Ныхасы рæзтыл куыстытæй. Тексты темæ, сæйраг хъуыды сбæрæг кæнын. Таурæгъон тексты мидис текстмæ хæстæг кæнæ æлвæстæй радзурын. Лæвæрд текстæн кæнæ хи арæзт текстæн пълан бацæттæ кæнын, нывы æрфыст.

Хи тексты хъæндзинаедтæ ссарын, сраст ын кæнын йæ ныхасы рæдыдтытæ (цы æрмæг рацыдысты, уымæ гæсгæ).

Æвзаджы мадзæлттæй дзургæ æмæ фысгæ ныхасы раст пайда кæнын.

Дзырдуеттæй пайда кæнын.

Хи зонындзинаедтæй пайда кæнын

- диалог æмæ монолог аразгæйæ;
- контролон куыстытæ æххæст кæнгæйæ.

Скъоладзаутæ хъуамæ зоной æмæ арæхсой:

Ныхас кæнынимæ баст архæйдтытæ:

Хъусын:

тексты хъуыды раст æмбарын,

сæ жанртæм гæсгæ алыхуызон текстты информаци иртасын,

тексты сæйраг хъуыды, йæ аразæг хæйттæ иртасын.

Кæсын:

- раст æмæ аив кæсын;
- тексты ссарын сæйраг æмæ уæлæмхасæн информаци;
- текст хæйттыл адих кæнын, хæйттæм гæсгæ текстæн пълан бацæттæ кæнын;
- бакаст текстмæ гæсгæ лæвæрд фæрстытæн дзуапп дæттын;
- текст кæсгæйæ дзы хъæугæ информаци ссарын;
- тексты æмæ параграфы сæргондмæ базонын, ныхас дзы цæуыл цæудзæн, уый;
- дзырдлаты хъæугæ æрмæг ссарын;

- логикон цавд раст æвæрын, паузæтæ раст кæнын;
- текст раст хъæлæсы уагæй кæсын.

Дзурын:

- ахуыргæнæджы фарстæн дзуапп дæттын;
- дзургæ ныхас раст аразын, хъуыды раст æргом кæнын;
- æвзаджы мадзæлттæй æмæ интонацийæ раст пайда кæнгæйæ хи хъуыдытæ раст æргом кæнын.

Фыссын:

- тексты темæ æмæ сæйраг хъуыды иртасын;
- текст абзацтыл дих кæнын;
- чысыл тексттæ фыссын (сочинени-миниатюрæ фыссын);
- текст аразгæйæ, алыхуызон дзырдуеттæй пайда кæнын;
- хи хъуыды æргом кæнын;
- текстæн æрхъуыды кæнын, йæ сæйраг хъуыды æмæ темæ æргом чи кæны, ахæм сæргонд;
- хи кæнæ искай ныхасы рæдыдтытæ раст кæнын.

Лексикологи:

- дзырды лексикон нысаниуæг бацамонын алыхуызон мадзæлттæй пайда кæнгæйæ (дзырдутæй пайда кæнгæйæ, уырыссаг æвзагмæ йæ тæлмац кæнгæйæ, синонимтæ æмæ йæм антонимтæ ссаргæйæ, æмуидагон дзырдтæм гæсгæ);
- дзырдтæ тематикон къордтæм гæсгæ дих кæнын;
- дзырдтæй сæ лексикон нысаниуæгмæ гæсгæ раст пайда кæнын;
- дзырды комкоммæ æмæ ахæсгæ нысаниуджытæ иртасын;
- ирон ныхасы хуымæтæгдæр этикетон нормæтæй пайда кæнын;

Морфологи:

- ныхасы хæйттæ кæрæдзийæ иртасын;
- дзырдтæ тасындзæг æмæ ифтындзæг кæнын, дзырды формæ аивын зонын;
- рацыд ныхасы хæйттæй ныхас кæнгæйæ раст пайда кæнын.

Орфографи:

- раиртæстмæ гæсгæ дæнцæгтæ ссарын.

Синтаксис æмæ пунктуаци:

- хъуыдыйады дзырдбæстытæ рахицæн кæнын;
- дзырдбæстытæ аразын;
- хъуыдыйæдтæ аразын;
- рацыд пунктуацион æгъдаумæ дæнцæг ссарын зонын.

Къæлиндарон – тематикон пълан.

№	Темæ	Сахаты	Куысты хуыз	Цæстуынгæ æрмæг	Æмгъуыд
1.	Рацыд æрмæджы фæлхат. Лексикон æмæ грамматикон фæлтæрæнтæ.	1	Ныхасы рæзтыл куыст, диалогон ныхас	чиныг, фæйнæг	
2.	Хъæлдзæг бонтæ. (5 сах.) Райдыдта ног ахуыры аз. Лексикон фæлтæрæнтæ. Грамматикон æрмæгыл куыст. Хур æмæ мæй. Диалогон æмæ монологон ныхасы рæзтыл куыст. Тæлмацы техникайыл куыст.	1 1 1 1 1	Урок – беседæ, рольтæм гæсгæ кæсын	Чиныг, ИКТ	
3.	Цы зонут Ирыстоны зайæгойты тыххæй. (3 сах.) Ирыстоны зайæгойтæ. Грамматикон æрмæгыл куыст. Аив кæсыны æмæ тæлмацы техникайыл куыст.	1 1 1	Комбинирон урок, урок- беседæ	Нывтæ, дидактикон æрмæг	

4.	Контролон куыст.	1		ИКТ	
5.	Æнахуыр балц. (2 сах.) Æнахуыр балц. Монологон ныхасы рæзтыл куыст.	1 1	Комбинирон урок, урок- беседа	Карточкаæтæ, фæйнаг	
6.	Ацæргæ адæймаджы бон. (4 сах.) Иугонд Нациы Организацийы уынаффæ. Тæлмацы техникайыл куыст. Грамматикон æрмæгыл куыст. Диалогон ныхасы рæзтыл куыст.	1 1 1 1	Урок-лекци Комбинирон урок Урок – беседа Аив кæсыны урок	ИКТ, фотоаль- бом	
7.	Хæххон стъалы. (3 сах.) Хæххон стъалы. Тæлмацы техникайыл куыст. Грамматикон æрмæгыл куыст.	1 1 1	Урок – беседа Аив кæсыны урок	Нывтæ, чиныг,ИКТ	
8.	Сыгъæрин фæззæг.(4 сах.) Сыгъæрин фæззæг. Æрæгвæззæг Ирыстоны. Тæлмацы техникайыл куыст. Грамматикон æрмæгыл куыст.	1 1 1 1	Урок-лекци Комбинирон урок Урок – беседа Аив кæсыны урок	Чиныг, нывтæ,ИКТ	
9.	Контролон куыст.	1		ИКТ	
10.	Кавказ - нæ иумæйаг хæдзар. (6 сах.) Кавказ - нæ иумæйаг хæдзар. Æвзæгты хох. Ирыстон - бирæнационалон республикæ.	1 1	Комбинирон урок Урок – беседа Аив кæсыны урок	Чиныг, нывтæ,ИКТ	

	Аив кэсыны эмæ тæлмацы техникайыл куыст. Грамматикон æрмæгыл куыст. Лексикон фæлтæрæнтæ.	1 1 1 1			
11.	« Адæмты хох» (6 сах.) Лексикон фæлтæрæнтæ. Тæлмацы техникайыл куыст. Лексикон фæлтæрæнтæ. Кавказы хæстон цыртдзæвæнтæ. Тæлмацы техникайыл куыст. Грамматикон æрмæгыл куыст.	1 1 1 1 1 1	Урок-лекци Комбинирон урок Урок – беседа Аив кэсыны урок	Чиынг, нывтæ, ИКТ	
12.	Афæдзы æмбисы контролон куыст.	1			
13.	Уары урс – урсид мит. (6 сах.) Уары урс – урсид мит. Лексикон фæлтæрæнтæ. Диалогон ныхасы рæзтыл куыст. Тæлмацы техникайыл куыст. Монологон ныхасы рæзтыл куыст. Æрзади хъæды заз бæлас.	1 1 1 1 1 1	Урок-лекци Комбинирон урок Урок – беседа Аив кэсыны урок	Карточкæтæ, фæйнæг	
14.	Æрдзы диссæгтæ. (9 сах.) Æрдзы диссæгтæ. Сырдытæ скъола. Лексикон фæлтæрæнтæ. Тæлмацы техникайыл куыст. Грамматикон æрмæгыл куыст. Диалогон ныхасы рæзтыл куыст. Монологон ныхасы рæзтыл куыст. Сырдытæ дуне. Аив кэсыны эмæ тæлмацы техникайыл куыст.	1 1 1 1 1 1 1 1 1	Урок-лекци Комбинирон урок Урок – беседа Аив кэсыны урок	Карточкæтæ, Чиынг, нывтæ,	

15.	Хибар куыст.	1			
16.	Спорт æмæ рæсугъддинад. (9 сах.) Спорт æмæ рæсугъддинад. Рагон спортивон дзауматæ. Грамматикон æрмæгыл куыст. Ирыстоны зындгонд спортсментæ. Лексикон фæлтæрæнтæ. Фыццаг дунеон чемпионат шахмæттæй. Тæлмацы техникайыл куыст. Рæсугъддинады канонтæ рагон дунейы. Астæуккаг æнусты аивад.	1 1 1 1 1 1 1 1 1 1	Комбинирон урок Урок – беседæ Аив кæсыны урок	Карточкæтæ, Чиныг, нывтæ,	
17.	Тæдзынджытæ тæдзынц.(9 сах.) Уалдзæгæн æрцыд йæ рад! Тæлмацы техникайыл куыст. Грамматикон æрмæгыл куыст. Уалдзæг нæм худгæйæ æрхæццæ. Диалогон ныхасы рæзтыл куыст. Монологон ныхасы рæзтыл куыст. Йæ ном - Уалдзæг. Тæдзынджытæ тæдзынц. Лексикон фæлтæрæнтæ.	1 1 1 1 1 1 1 1 1 1	Комбинирон урок Урок – беседæ Аив кæсыны урок	Карточкæтæ, Чиныг, нывтæ,	
18.	Контролон куыст.	1			
19.	Хæстон разамонджытæ. (11 сах.) Хæстон разамонджытæ. Хъæбатыр салдат. Грамматикон æрмæгыл куыст. Лексикон фæлтæрæнтæ. Тæлмацы техникайыл куыст.	1 1 1 1 1	Комбинирон урок Урок – беседæ Аив кæсыны урок	Карточкæтæ, Чиныг, нывтæ,	

	Уырыссаг бәгъатыр. Монологон ныхасы рәзтыл куыст. Æцәг хәстон инәлар. Кәсыны техникайыл куыст. Лексикон фәлтәрәнтә. Грамматикон әрмәгыл куыст.	1 1 1 1 1 1			
20.	Фыдыбәтәйы Стыр хәст. (11 сах.) Хъәбатырты кадәң. Грамматикон әрмәгыл куыст. Фыдыбәтәйы Стыр хәст. Практикон фәлтәрәнтә. Кады Мемориал. Грамматикон әрмәгыл куыст. Хъәбатыр әфсымәртә. Хъазахъхъаг станицәйы цыртдзәвәң. Диалогон әмә монологон ныхасы рәзтыл куыст. Советон Цәдисы хъәбатыр Петр Барбашов. Лексикон фәлтәрәнтә. Практикон фәлтәрәнтә.	1 1 1 1 1 1 1 1 1 1 1 1 1	Комбинирон урок Урок – беседа Аив кәсыны урок	Карточкәтә, Чиныг, нывтә,	
21.	Афәдзы кәроны контролон куыст.	1			
22.	Афәдзы дәргы рацыд әрмәг зәрдыл әрләууын кәнын. (1 сах.)			Карточкәтә, Чиныг, нывтә,	

ÆМБАРЫНГÆНÆН ФЫСТÆГ.

10-æм къласы ирон æвзаджы кусæн программæ цæттæгонд æрцыд Федералон паддзахадон ахуырадон стандарты домæнтæм гæсгæ. Программæ арæзт у Ирон æвзаг программæты бындурыл (сфидар сæ кодта Республикæ Цæгат Ирыстон-Аланийы Ахуырад æмæ наукæйы министрад: СЕМ, Дзæуджыхъæу, 2013).

Программæмæ гæсгæ ирон æвзаджы ахуыртæ (уроктæ) хъуамæ æххæстгонд цæуой къуыри дыууæ хатты (æдæппæт 68 сахаты):

10-æм къласы – 34 къуырийы (102 сахаты)

Кусæн программæ аразгæйæ, хъусдард цыд универсалон ахуырадон архæйдтыты иумæйаг программæмæ (ФПАС), мадæлон æвзаджы урокты сыл куыд кусын хъæуы, уыцы амынддзинæдтæм.

Программæ арæзт у: æмбарынгæнинаг фыстæгæй, предметы иумæйаг характеристикæйыл дзурæг хайæ, предметы бынат иннæ ахуырадон предметты 'хсæн амонæг хайæ; универсалон ахуырадон архæйдтытыл кусыны домæнтæй; 10-11-æм къласы ирон æвзаг амоныны фæстиуджытæй; ахуырты материалон-техникон æмæ ахуырадон-методикон бындурты æрфыстæй; ахуырадон курсы мидисæй; тематикон пълан æмæ литературæйы номхыгъдæй.

Предметы иумæйаг характеристикæ

Ирон æвзаг у ирон адæмы мадæлон æвзаг, Цæгат Ирыстон-Аланийы æмæ Республикæ Хуссар Ирыстоны паддзахадон æвзаг. Ирон æвзаг у ирон адæмы иугæнæг хотых, нæ адæмы культурæйы хæзнадон. Ирон æвзаг у ныхас кæныны, хъуыдытæ æргом кæныны фæрæз, нæ адæмы царды тыххæй зонындзинæдтæ кæрæдзийæн дæттыны фæрæз.

Мадæлон (ирон) æвзаджы метапредметон функцитæ арф æвæрд сты йæ бындуры: уый у сывæллоны зæрдæмæ хæстæгдæр фæндаг ссарыны мадзал, удгоймаг хъомыл кæныны хуыздæр хотых. Йæ фæрцы рæзы сывæллоны хъуыдыкæнынад, хъæздыгдæр кæны йæ миддуне, рæзынц йæ сфæлдыстадон гæнæнтæ.

Мадæлон (ирон) æвзаг фæндаг амоны фыдæлты хæзнадон – адæмон сфæлдыстадмæ, нæ монон культурæмæ, ирон литературæмæ.

Сывæллонмæ тынгдæр хъарынц, йæ мидхъуыдыйыл тынгдæр ахадынц, йæхи 'взагыл ын цы цардыуаджы æгъдæуттæ амонынц, уыдон. Æмæ уымæ гæсгæ егъау у мадæлон æвзаджы хъомыладон ахадындынад. Æрмæст уый фæрцы базонгæ ваййы сывæллон йæ адæмы этикон нормæтимæ, фæцалх ваййы йæхи æмæ искæй архæйдтытæн аргъ кæныныл.

Программæйы бындуры æвæрд ис коммуникативон-архайдон технологи, кæцы домæ, æрмæст амонгæйæ ахуыр кæнын нæ, фæлæ архайгæйæ.

Программæйы сæйрагдæрыл нымæд сты *коммуникативон, лингвистикон* æмæ *культурæамонынад* (*культуроведческая*) компетенцитæ.

Иумæйагæй Кусæн программæмæ хаст æрцыдысты ахæм æрмæджытæ:

10-æм къласы ахуырдаутæ ирон æвзагæй цы æмбарынадтимæ хъуамæ базонгæ уой, уыдон;

* скъоладзауты зæрдыл цы орфографион æмæ пунктуацион æгъдæуттæ æрлæууын кæнын хъæудзæн, уыдон;

* скъоладзаутæ 10-æм къласы цы ног зонындзинæдтæ райсдысты æмæ сæ бындурыл цы арæхстдзинæдтыл фæцалх уыдзысты, уыдон. Иумæйагæй сты ахæмтæ:

- фонетикон, дзырдарæзтон, морфологион, синтаксисон æвзæрстытæ кæнын;
- алыхуызон вазыгджын хъуыдыйæдтæ аразын;
- дзырдты хъæугæ орфограммæтæ ссарын, орфографион рæдыдтытæ бæрæг кæнын, раст сæ кæнын;
- цухгонд æрхæцæн нысæнттæ раст æвæрын;
- орфографион æмæ æмбарынгæнæн дзырдуеттæй пайда кæнын;

3) коммуникативон арæхстдзинадтæ:

- текстты темæ æмæ сæйраг хъуыды бæрæг кæнын;
- текст хи ныхæстæй дзурын æмæ фыссын зонын (уыимæ æлвæст кæнæ æвзаргæ изложенийы хуызы дæр);
- текстты микротемæ ссарын, текстæн пылан аразын, текстты аивгæнæн мадзæлттæ ссарын;
- текстты хуыз æмæ стиль иртасын;
- сæ функционалон хуызмæ гæсгæ æмæ стилистикон æгъдауæй алыхуызон чи сты, ахæм тексттæ (сочиненитæ) фыссын зонын;
- æвзаджы мадзæлттæй кæм куыд æмбæлы, афтæмæй раст пайда кæнын;
- хи арæзт текст раст кæнын;
- интернетты хъæугæ æрмæг ссарын, ирон æвзагмæ йæ тæлмац кæнын зонын, рацаразынмæ йæ арæхсын.

10-æм къласы ирон æвзаг ахуыр кæныны нысæнтæ æмæ хæстæ.

10-æм къласы ирон æвзаг ахуыр кæныны **нысæнтæ** сты:

- ирон æвзагмæ уарзондзинад рæзын кæнын;

скъоладзаутæн бамбарын кæнын:

- ирон æвзаг нæ адæмы культурон хæзна кæй у, уый;
- не 'взаг нæ адæмæн кæрæдзийы æмбарыны сæйраг фæрæз кæй у, уый;
- ирон æвзаг ирон адæмы миддуне æргомгæнæг æмæ хъæздыгтæныны хотых кæй у, уый;
- мадæлон æвзагыл арæхдæр дзурын кæй хъæуы, æрвылбон дзы пайда кæнын кæй хъæуы, уый;
- хи ныхасмæ хъус дарын кæй хъæуы, йæ хæрзхæддзинадыл кусын кæй хъæуы, уый;
- ныхасы хуызтæй (дзурын, ныхасмæ хъусын, кæсын, фыссын) пайда кæнын фæцалх кæнын;
- алыхуызон уавæрты хи ныхас этикетон нормæтæм гæсгæ аразын зонын; - æвзаджы системæ зонын, æвзаджы иуæгтæ кæрæдзиуыл барын, анализ сæ кæнын зонын;
- хи дзырдует фæхъæздыгдæр кæныныл архайын;
- хи орфографион æмæ пунктуацион зонындзинадтæ уæлдæр кæныныл архайын;
- хи ныхас стилистикон æгъдауæй раст аразын зонын;
- фæцалх кæнын хи ныхасы хæрзхæддзинад хуыздæр кæныныл хибарæй архайыныл.

Ранымæд нысæнтæ къухы бафтынæн баххæст кæнын хъæуы ахæм **хæстæ**:

- ныхасы хуызтæ (дзурын, ныхасмæ хъусын, кæсын, фыссын) фæрæвдздæр кæныныл кусын;
- универсалон ахуырадон архæйдтыты (регулятивон, миддуне хъæздыг кæныныл, коммуникативон) райрæзтыл кусын;
- орфографион æмæ пунктуацион арæхстдзинадтæ ныффидар кæныныл архайын;
- ахуырдауты ирон литературон æвзаджы нормæтимæ базонгæ кæнын, дзургæйæ сæм хъус дарыныл фæцалх кæнын;
- скъоладзауты дзырдует хъæздыгдæр кæныныл архайын, ахуырдауты ирон æвзаджы грамматикон æгъдауттæй пайда кæныныл фæцалх кæнын.

«Ирон æвзаг»-ы бынат ахуырадон скъолайы ахуырадон пъланы

10-æм къласы кусæн программæ арæзт у 102 сахатмæ гæсгæ, уымæ скъолайы ахуырадон пъланы къуыри 2 сахаты афтæмæй.

Ахуыртæ арæзт сты скъоладзауты лингвистикон хъуыдыкæнынады райрæзтыл бакусынæн, скъоладзауты æвзаджы æмæ ныхасы культурæ фæбæрзонддæр кæнынæн.

Домаæнтæ 10-æм къласы скъоладзауты зонындзинæдтæ æмæ арæхстдзинæдтæм: Удгоймагон:

- скъоладзаутæн бамбарын кæнын, царды сын цы социалон бынат ис, уый;
- ахуырмæ разæнгард кæныны хъуыдытæ рæзын кæнын;
- фæцалх кæнын къæйттæй кусыныл, къордты архайыныл, ахуыргæнæгимæ æмгуыст кæныныл;
- этикон æнкъарæнтæ рæзын кæныныл кусын;
- хи æмæ æцæгæлон культурæтæ зонын, аргъ сын кæнын, фæразон уæвын.

Регулятивонтæ:

- фæлтæрæны хæс хибарæй бæрæг кæнын, куыд æй æххæст кæндзысты, уымæн фæтк аразын;
- хи архæйдтытæн аргъ кæнын зонын;
- искæй архайдæн аргъ кæнын зонын;
- хи æмæ искæй ныхасы рæдыдтытæ сраст кæнынмæ арæхсын.

Арæхстдзинæдты райрæзт (познавательные):

- логикон архæйдтытæм (анализ, синтез, абарст, æриугонд кæнын, классификаци кæнын) арæхсын;
- æвзаджы иуæгтæй раст пайда кæнынмæ арæхсын;
- ахуыргæнæджы фæрстытæн раст дзуæппытæ дæттынмæ арæхсын;
- чиныджы, интернеты хъæугæ информаци ссарынмæ арæхсын, хæслæвæрдмæ гæсгæ йæ рацаразын зонын;
- бакаст æрмæг хи ныхæстæй радзурын зонын, пълан ын саразынмæ арæхсын.

Коммуникативонтæ:

- ныхасы этикетон нормæтæм гæсгæ дзураг æмбалимæ ныхас кæнын зонын;
- искæй ныхас раст æмбарын;
- монологон ныхас аразын зонын, диалоджы архайынмæ арæхсын;
- сæ жанртæ алыхуызон кæмæн сты, ахæм текстæ æмбарын;
- ныхасы сæйраг хъуыды æмбарын;
- сæйраг хъуыдымæ гæсгæ хи ныхас аразын зонын;
- къæйтты куысты, къордты куысты архайын зонын;
- хи хъуыдыйы растдзинад бахъахъхъæнынмæ арæхсын.

Метапредметонтæ:

- æмбаргæйæ ахуыр кæнын, хи архæйдтытæм цæст дарын;
- информацииæ кусын зонын (анализ кæнын, пълан аразын, тезистæ æмæ конспект фыссын, хатдзæгтæ кæнын);
- алыхуызон сфæлдыстадон куыстытæ (хъусынгæнинаг, эссе, презентаци, реферат æмæ æнд.);
- коллективон куысты архайын.

Предметонтæ

10-æм къласы ирон æвзагæй предметон фæстиуджытæ сты:

- ирон æвзаг уарзын; æмбарын, ирон æвзаг нæ адæмы культурон хæзна кæй у, уый; не 'взаг нæ адæмæн кæрæдзийы æмбарыны сæйраг фæрæз кæй у, уый;

- ныхасы хуызтæй (дзурын, ныхасмæ хъусын, кæсын, фыссын) пайда кæнынмæ арæхсын;
- алыхуызон уавæрты хи ныхас этикетон норматæм гæсгæ аразынмæ арæхсын;
- æвзаджы иуæгтæ кæрæдзиуыл барын, анализ сæ кæнын зонын;
- ирон æвзаджы орфографион æмæ пунктуацион æгъдæуттæ зонын, практикон æгъдауæй сæ пайда кæнынмæ арæхсын;
- ирон æвзаджы дзырдæттæй пайда кæнынмæ арæхсын;
- тексты арæзт, йæ хуызтæ иртасын зонын, алыхуызон тексттæ аразынмæ арæхсын;
- ирон ныхасы стилистикон норматæ зонын, пайда сæ кæнын.

Программæйы мидис

10-æм кълас – Цæллагкаты Светлана «Ирон æвзаг» - Дзæуджыхъæу, 2012 аз.

№	Темæ	Сахæтты нымæц
1.	Историйы сыфтæ фæлдахгæйæ.	6 с
2.	Истори кæнынц адæм	3 с
3.	Мæ зæрдæ ис хæхты...	5 с
4	Контролон тест	1 с
5	Фыдæлтæ фарн нæ мæлы. Æгъдау у царды мæсыг.	8 с
6	Контродон тест.	1 с
7	Балц Францмæ	4 с
8	Контролон тест	1 с
9	Уæрæсейы ахуырад æмæ наука.	8 с
10	Контролон тест.	1 с
11	Æрдзон диссæгтæ.	5 с
12	Уæрæсейы паддзахадон арæзт	6 с
13	Контролон тест	1 с
14	Уæрæсейы культурæ.	6 с
15	Ныры фæссивæды проблемæтæ.	4 с
16	Ирыстоны национ культурæ.	8 с
17	Контролон тест.	1 с
18	Рацыд æрмæг фæлхатын.	...

Календарно-тематическое планирование и содержание учебной дисциплины
«Осетинский язык» (для невладеющих)
10-ый класс (традиционная форма обучения – 68 ч)

Наименование разделов и тем	Содержание учебного материала	Кол-во часов	Дата проведения
1	2	3	
Историйы сыфтæ фæлдахгæйæ. Истори кæнынц адæм	Содержание учебного материала		
	Историйы сыфтæ фалдахгæйæ. Дзырдут. Лексика: арвитын, асурин, аххос, зонынджын, зонджын, карз, лавар, ницама дарын, нысан канын, ныццагъдын, фат, хацын, хи даттын, хъалаба, цъымара. Чтение текста; рассуждение на заданную тему с опорой. Скифты лæвæрттæ Дарийсен. Дзырдут. Лексика: арвитын, асурин, аххос, зонынджын, зонджын, карз, лавар, ницама дарын, нысан канын, ныццагъдын, фат, хацын, хи даттын, хъалаба, цъымара. Чтение текста с пониманием основного содержания. Бæлас йæ уидæгтæй фидар у, адæймаг та йæ фыдæлты кадæй. Лексика: арттигъ, мысайнаг, фыдалта, фыдызахх, фыдыуазаг, растдзинад, фидан. Чтение стихотворения; словарная работа, составление словосочетаний, предложений; грамматический материал: числительное. Амагæ. Мæздæджы историйымæ баст нывацонтæ. Лексика: ахадындзинад, арбафтын, афцаг, болцон, дасны, залдаг, уафын, фалындан, царм. Чтение текста «Стыр зæлдаг фæндаг».	11 ч	
Мæ зæрдæ ис хæхты... Бахъахъæнæм æрдз.	Содержание учебного материала		
	Мæ зæрдæ ис хохы. Дзырдут. Хуыцауы зæхх. Хъуыдыйады хуызтæ. Æрдз нæ хъæздэгъдзинад. Хъуыдыйад.	5 ч	

Фыдæлты фарн нæ мæлы. Æгъдау у царды мæсыг.	Содержание учебного материала		
	Фыдæлты фарн нæ мæлы. Антонимтæ. Амонд. Комкоммæ ныхас. Бинонтæ хистæрсæй фидауынц. Бæттæг. Бæлас талайæ куы нæ 'ртасын кæнай... Хайыгтæ. Æгъдау у царды мæсыг. Хайыгтæ. Цард æгъдаусæй фидауы. Хъуыдыйад. Контролон тест.	8 ч	
Балц Францмæ	Содержание учебного материала		
	Кæцæй равзæрдис дзырд «Париж»? Эйфелы мæсыг. Латинаг квартал. Сорбоннæ. Лувр. Гæздæнты Гайто. Контролон тест.	4 ч	
Уæрæсейы ахуырад æмæ наукæ	Содержание учебного материала		
	Уæрæсейы ахуырад æмæ наукæ. Синонимтæ. Наукæ æмæ ахуырад – адæмы хъæздыгдзинад. Хъудыйад. Англисаг студенты лæвар. Бæттæгтæ. Гени вæййы сæппæтдунеон. Лев Ландау. Дзырдбаст. Ахуыр кæнын у удæлдай. Синонимтæ. Ж.Алферов. Разæфтуан. Космонавтикæйы бон. Æрбайсгæ дзырдтæ. Контролон тест.	8 ч	
Æрдзон диссæгтæ	Содержание учебного материала		
	Æрдзон диссæгтæ. Тасындзæг. Æрдзы аиппæй ницы ис. Номдарты тасындзæг. Цад Байкал. Цъæйы ком. Мивдисæджы хуызтæ. Зымæгон сонет. Хохыл сæрыстыр макуы ...	6 ч	

Уæрæсейы паддзахадон арæзт	Содержание учебного материала		
	Уæрæсейы паддзахадон арæзт. Дзырдбаст æмæ хъуыдыйад. Адамы æнгомдзинад... Модалон мивдисджытæ. Уæрæсейы Федерацийы паддзахадон сконд. Хъуыдыйады хуызтæ. Контролон тест.	6 ч	
Уæрæсейы культурæ	Содержание учебного материала		
	Уæрæсейы культурæ. Дзырдут. Суффикс. «Фыссæджы хæс у чиныгкæссæджы зæрдæ ссарын». Фразеологи. Ных раст. Нывацон «Ма уарзон уырыссаг фыссаг». Музыкалон олимп. Номивæджы цыбыр æмæ æххæст хуыз. Уырыссаг нывкæнынады хæзнатæ. Мивдисæджы афонтæ. Контролон тест.	8 ч	
Ныры фæсивæды проблемæтæ	Содержание учебного материала		
	Ныры фæсивæды проблемæтæ. Антонимтæ. Комкоммæ ныхас. Цæмæй фæсивæд зондджын уа. Тексты мидис.	4 ч	
Ирыстони национ культурæ	Содержание учебного материала		
	Ирыстони национ культурæ. Нывкæнынад. Дзырдут. Рæсугъддзинадмæ кæсгæйæ адæймагмæ гуыры рæсугъд хъуыдытæ. Ныхасы рæдыдтыл куыст. Адæймагæн йæ хъуыдытæ æвдисынц йæ мидхуыз. Беседæ. Беседæ. Текстыл куыст. «Æппæт дунейы культурæ у...» Киноаивад. Хъуыдыйæдтæ талмац кæнын. Фæсæвæрд. «Аивад ивы хъуыдыты æнкъарæнтæй». «Нæй ахам зæронд темæ, исты ног кæм нæй 'ссарæн». Бæрцон нымæцонтæ.	8 ч	
Итоговый контрольный тест за курс 10-го класса в мае 2023 года.			

Традиционная культура осетин

Программа для средней общеобразовательной школы

Составители: Р.С. Бзаров, В.С. Газданова
Пояснительная записка

Настоящая программа рассчитана на изучение традиционной культуры осетин в 8 классе средней общеобразовательной школы. Курс традиционной культуры занимает особое место среди дисциплин национально-регионального компонента. Его изучение в школе предоставляет учащимся возможность освоить тот минимум этнологических и историко-культурных знаний, который необходим для правильной интерпретации сохранившихся до настоящего времени традиционных институтов, определения их места в социальной и духовной жизни современного общества.

Программа курса «Традиционная культура осетин» 8 классе.

Введение :

1. Типология культур. Определение понятий «архаическая культура», «традиционная культура», «модернизированная культура».
2. Происхождение и основные этапы истории, родственные и цивилизационные связи осетинской культуры.
3. Классификация культурных явлений. Материальная и духовная культура. Профессиональная и народная (этнографическая, традиционная) культура. Подсистемы традиционной культуры: гуманитарная или познавательная культура, культура первичного производства, культура жизнеобеспечения, соционормативная культура.
4. Место традиционной культуры в процессах развития национальной культуры, в жизни современного общества.

Глава 1. Гуманитарная культура (23 часа)

Модель мира в традиционной культуре осетин. Различные способы моделирования пространства и времени. Образы пространства. Символы зоологические, цифровые, цветовые. Время и ритуал. Мифологическое представление о циклическом времени. Центр мира или мировая ось.

Картина мира. Роль родного языка в формировании картины мира. В.И.Абаев – выдающийся исследователь осетинского языка и фольклора.

Религиозные представления осетин. Главные черты и особенности осетинской религиозной традиции. Строгое единобожие. Сохранение осетинами древнего индоиранского, скифского религиозного наследия. «Семь святых».

Единый Бог – Хуыцау. Святые-покровители и их функции.

Храмы-святые места и святые места. Приготовление к богослужению и правила поведения в святом месте. Служитель *дзуарылаг*.

Осетинская молитва. Содержание и порядок молитвословия. Мировые религии в Осетии. Православное христианство и ислам.

Осетинский календарь. Типы времени: мифологическое, историческое, реальное, физическое. Календарь как система счисления временных промежутков. Год. Времена года: связанные с ними природные явления, хозяйственные заботы, цветочные и музыкальные символы.

Месяцы и их названия. Дни недели и их святые-покровители.

Устное народное творчество. Сказители и их роль в сохранении осетинского фольклора. Жанры устного народного творчества. Отражение в фольклоре народных идеалов.

Нартовский эпос. Место сказаний о нартах в мировой типологии эпических произведений.

Ж. Дюмезиль – выдающийся исследователь осетинского эпоса и мифологии.

Предания, легенды, былички. Песни: историко-героические, обрядовые, трудовые. Сказки волшебные и бытовые, сказки о животных. Загадки. Пословицы, басни и притчи.

Народная музыкальная культура. Народная музыка и ее жанры. Формы исполнения. Музыкальные инструменты и их классификация: духовые, струнные, ударные, клавишно-язычковые инструменты.

Б.А.Галаев – основоположник изучения осетинской народной музыки.

Народная хореография и театр. Осетинская народная хореография. Хороводные, парные, мужские танцы. Место хореографии в народной культуре.

Народный театр. Драматические и песенно-плясовые представления. Маски и обрядовое ряжение.

Сатирические и шуточные сценки. Кукольные представления. Обрядовые игры.

М.С. Туганов – выдающийся художник и этнолог, исследователь народной хореографии и театральной культуры.

Профессиональное ремесло и прикладное искусство. Осетинский орнамент. Мотивы орнамента, их древнее происхождение. Функции орнамента, его применение в прикладном искусстве.

Женское художественное шитье. Золотое шитье. Художественное ткачество и плетение. Вышивка и аппликация.

Строительное ремесло. Архитектурно-строительное мастерство. Каменное и деревянное строительство. Особенности строительства башен.

Обработка металла. Традиции металлургии и металлообработки в Осетии. Кузнечное дело.

Мастерство оружейников, ювелиров, медников.

Народная медицина. Методы лечения. Народная хирургия. Использование лекарственных трав.

Лечение водами. Внимание к больному. Религиозные обряды.

Народная гигиена. Отношение осетин к чистоте физической и моральной.

Народные знания. Народные системы счета. Десятично-двадцатичный счет. «Пастушеский» - парный и десятичный счет. Счет «по восемнадцать». Узлы и зарубки на память.

Меры измерения длины, площади, объема и веса.

Народная астрономия.

В.Ф. Миллер – выдающийся исследователь осетинского языка, фольклора и народных знаний.

Глава 2. Производственная культура (10 часа)

Земледелие и скотоводство. Кавказ – древнейший очаг производящего хозяйства.

Земледелие. Хлебопашество. Земельные угодья. Хлебные злаки. Системы севооборота. Трудовые процессы и орудия труда. Садоводство и огородничество.

Скотоводство. Породы домашних животных. Отрасли скотоводства. Виды пастушеских занятий.

Обряды и поверья, связанные со скотоводством.

Домашние ремесла. Обработка кожи и шкур. Обработка шерсти и ткачество. Валяние войлока.

Обработка дерева.

Торговля продуктами хозяйства и домашнего ремесла.

Промыслы. Охота. Правила охоты и охотничьи обычаи. Охотничий язык. Рыболовство.

Пчеловодство и бортничество.

Пути сообщения и средства передвижения. Пути сообщения: дороги, тропы. Перевальные дороги. Внутренние и транзитные пути. Строительство колесных дорог.

Способы передвижения и перевозки грузов. Транспортные животные. Виды колесного и иного транспорта. Обувь для передвижения по горам.

Глава 3. Культура жизнеобеспечения

Поселения. Организация и структура осетинских поселений. Формы поселений в горах. Внутреннее членение территории поселения. Селение как часть гражданской общины. Сюжет основания поселений как часть генеалогических преданий осетин.

Основные формы архитектурных сооружений в горах. Развитие осетинских поселений на равнине.

Жилище. Выбор места для жилья и строительства дома. Внешний облик и внутренняя структура осетинского жилища в горах и на равнине.

Функциональное разделение жилых помещений. Хадзар как центр повседневной жизни и обрядовой практики осетинской семьи. Организация пространства и интерьер хадзара. Очаг, надочажная цепь, центральный столб. Обряды и верования, связанные с очагом. Осетинский дом и традиционная модель мира.

Одежда. Повседневная, праздничная и ритуальная одежда. Женский праздничный костюм. Детали верхней одежды и аксессуаров.

Мужской праздничный костюм. Головные уборы и обувь. Оружие.

Повседневная пища. Пища повседневная и ритуальная. Блюда и снесь. Мучная пища.

Растительная пища. Молочная пища. Мясная пища. Повседневные напитки.

Отношение осетин к еде.

Ритуальная пища. Модель мира осетинской культуры и религиозно-мифологический смысл ритуальной пищи. Виды и формы выпечки. Виды ритуальных мясных блюд. Виды осетинского пива и легенда о происхождении этого напитка.

Глава 4. Соционормативная культура

Общинные отношения. Сельская (соседская) община, ее хозяйственная и общественная жизнь. Формы общинной взаимопомощи. Гражданская община – социально-политическое объединение. Происхождение и устройство гражданской общины. Государственная община в XIX – начале XX вв.

Формы общественного самоуправления. Ныхас – народное собрание. Функции и место проведения ныхаса. Глашатай. Общественные приговоры и наказания.

Обычное право. Традиционный посреднический суд. Народные судьи и судопроизводство. М.М. Ковалевский – выдающийся исследователь социальной жизни и обычного права осетин.

Родственные отношения. Место отношений родства в традиционной культуре осетин. Семья. Патронимия. Фамилия. Братство. Формы искусственного родства. Генеалогические предания как форма устной истории родственных объединений.

Возрастные классы у мужчин. Возрастные группы и «обряды перехода». Возрастные классы: от рождения до трех и от трех до семи лет, от семи до десяти лет, от десяти до шестнадцати лет, от шестнадцати до тридцати лет, от тридцати до сорока пяти лет, старше 45 лет. Народные представления о функциях, правах и обязанностях разных возрастных групп.

Возрастные классы у женщин. Возрастные группы: девочки до шести лет, до десяти лет, до четырнадцати лет, девушки на выданье, замужние женщины, пожилые женщины. Воспитание девочек. Отношение к женщинам в осетинском обществе. Права и обязанности разных возрастных групп.

Этикет. Правила этикета. Речевой этикет. Отношения между старшими и младшими. Институт гостеприимства и связанные с ним обычаи. Взаимоотношения между гостями и домочадцами.

М.А. Мисиков – исследователь повседневной жизни и традиционных норм поведения осетин.

Семейные обряды. Обряды жизненного цикла. Рождение ребенка. Наречение ребенка именем и особенности осетинской антропонимии. Обряды, сопровождающие вхождение человека в жизнь. Вступление в брак. Традиционные правила брачной политики. Свадебная обрядность.

Послесвадебные обряды. Правила поведения молодоженов.

Уход из жизни. Представления о переходе человека в иной мир. Посвящение коня покойнику.

Поминальные обряды.

Народный праздник. Основные виды праздников у осетин. Обрядовый пир и молитва. Правила организации ритуального застолья. Осетинское молитвословие. Игрище и его религиозно-мифологический смысл.

Заключительный урок повторения